

Biblioteka PSEFIZMA je pod pokroviteljstvom Talijanskog instituta za kulturu, a u suradnji s Muzejom grada Zagreba organizirala izložbu, predavanje i predstavljanje knjige pod zajedničkim naslovom Aldo Rossi - Arhitektura grada. U Muzeju grada Zagreba 4. svibnja je otvorena izložba originalnih kazališnih i scenografskih radova. U Gradskome muzeju u Karlovcu je 13. svibnja promoviran prvi prijevod na hrvatski jezik Rossijeve knjige **Arhitektura grada u Nakladi DAGGK-a, dok je u Zagrebu knjiga predstavljena 25. svibnja uz predavanje "Arhitektura između invencije i pamćenja" bliske Rossijeve suradnice Patrizie Montini Zimolo, docentice na katedri projektiranja Arhitektonskoga fakulteta u Veneciji. Donosimo nekoliko naglasaka s tih zbivanja**

Aldo Rossi hommage

A. Rossi, Izložba u Muzeju grada Zagreba
Postav i foto: Željko Kovačić

Mirjana Goršić:

Da bi ovo predstavljanje u Karlovcu bilo popraćeno riječima onoga koji je poznao, surađivao i prije svega volio Aldo Rossija, pročitat ću pismo upućeno Rossiju nakon njegove smrti 4. rujna 1997. objavljeno u talijanskom časopisu za arhitekturu *Materia*. Pismo je napisao urednik tog časopisa Paolo Portoghesi, talijanski arhitekt, koji spada među one koji su nakon uvođenja pojma geofilozofije u filozofiju uveli pojam geoarhitekture u arhitekturu.

Dragi Aldo, tvojim odlaskom svijet arhitekture je izgubio jednog od svojih najvećih interpreata, a Italija je izgubila jednog od rijetkih intelektualaca (uz Pirandella, de Chirica i Calvina), čija djelatnost u ovom stoljeću obuhvaća cijeli civilizirani svijet. Tvoja poruka ili bolje rečeno tvoja priča nije prekinuta sklapanjem tvojih nezabornih očiju i njihova nježna i ozbiljna izraza, iako svi oni koji su te voljeli (ne oni koji su pišući tebi u spomen, nizali svoje autobiografije) sada pate zbog tvoga "nedovršenog djela" ili "prazne kuće", što su tvoje dvije metafore za smrt smišljene na groblju u Modeni. Tvoja neočekivana smrt potaknula me na razmišljanje o Proustovim razmatranjima Bergotteove smrti: Sve što možemo reći jest da je u ovom životu sve unaprijed određeno, kao da smo u njega stupili noseći teret obaveza stečenih u prošlom životu; nema nikakvoga unutrašnjeg razloga u životnim suprotnostima na zemlji koji nas može natjerati da se osjećamo dužnima činiti dobro, biti susretljivi i obzirni ili čak uljudni. Niti umjetnika ateista ništa ne prisiljava da se osjeća obveznim započeti po tko zna koji put djelo kojemu će se svi diviti iako to divljenje na kraju ništa neće značiti njegovu tijelu koje se raspada. Sve te obveze što nemaju udjel u našem sadašnjem životu, čini se da pripadaju nekom dru-

gom svijetu, svijetu zasnovanom na dobroti, obzirnosti, nesebičnosti, potpuno različitom od ovoga našeg, svijetu koji napuštamo da bismo se rodili na zemlji i da bismo se onda možda vratili njemu i ponovno živjeli pod krilom onih nepoznatih zakona kojima smo se pokoravali jer smo u glavama nosili njihova pravila ne znajući čija ih je ruka tamo ispisala. Ti su zakoni, nadamo se, nevidljivi samo za one bezumne. Mogli bismo reći da si ti Aldo, poput Bergottea, bio osuđen na smrt i sahranu, ali tijekom cijele noći uoči pogreba tvoja arhitektura i tvoje knjige, i to ne samo one u izlozima knjižara, već one ispisane na ulicama grada, tvoga analognog, transcendentalnog grada, poput anđela raširenih krila bdjele su nad tobom i sada nakon što si napustio svoje djelo i ostavio kuću praznom, one kao da su postale "simbol tvog uskrnuća".

Paolo Portoghesi

Patrizia Montini Zimolo:

Obzirom da su prošle već trideset tri godine od izlaska iz tiska *Arhitekture grada*, čini mi se da bi trebalo pokušati izmjeriti aktualnost ovog djela koje bi se moglo definirati kao posljednji ili barem najznačajniji teorijski tekst arhitektonske kulture u drugoj polovici stoljeća. O tome svjedoče mnogobrojni pretisci i prijevodi koje je doživjela ova knjiga u cijelom svijetu. *Arhitektura grada* je jasan odgovor na potrebu, svojstvenu upravo kraju našeg stoljeća, ponovnog pronalaženja smisla u produktivnoj napetosti između vlastitih ekspresivnih emocija te u obvezi prema kolektivnom, u izboru između biti umjetnikom i korisnosti koja iz toga proizlazi. Uvijek je bila zadaća velikih ljudi koji su označili određeno razdoblje, vratiti disciplinu u njihovo područje djelovanja. Podsjetimo se da se između Loosa i Miesa nalazi raspon od čitavog stoljeća, usmjerenog na isticanje da se arhitektura

nalazi između umjetnosti i zanata, između *Baukunst* i *Bauen*.

Rossi se ne gubi u poetici fragmentarnog, toliko dragog arhitekturama koje zauzimaju prostor suvremenog grada i koje gotovo nikada ne uspijevaju stvoriti mjesto, već s pomoću montaže fragmenata, koji međusobno komuniciraju iščekujući sjedinjenje, temelji svoj vlastiti stil, sposoban prikazati čak i svijet. Uvođenjem mehanizma analogije i citata Rossijeve arhitektura posjeduje sve karakteristike i prednosti kombinatorne umjetnosti. Aldove arhitekture potječu iz istog izvora kao bajke, raznolike i promjenjive, koje su istovremeno u posjedu genija beskonačnog ponavljanja i beskonačne metamorfoze. Bajke žive i hrane se dvosmislenošću strogog pripadanja jednom mjestu, iako su po svojoj prirodi selice.

U svojim posljednjim realizacijama Aldo otkriva važnost vremena te uz njega tijesno vezanu važnost materije i građenja. No nije riječ o nostalgичnom okretanju prošlosti. Aldo je savršeno svjestan kako je tehnološki razvoj nadmašio arhitekturu i svjesno prihvaća tu stvarnost prevodeći je u jednu novu dimenziju arhitektove aktivnosti te otkriva duboke sklonosti koje postoje između arhitekta i redatelja. Protiv mistifikacije tehnike, Aldo se slobodno služi svim raspoloživim tehnikama za konstruiranje svojih arhitektonskih priča.

Upravo je u *Arhitekturi grada* i u analizi urbanih fenomena riječ o svijesti da je nemoguće i pogrešno željeti uspostaviti bilo kakvu sigurnost u edukaciji koja premašuje malobrojna i jednostavna pravila zanimanja i građenja. Ono što ujedinjuje sve njegove posljednje projekte jest briga oko stvaranja arhitekture koja bi bila samo oruđe, korisno mjesto za odvijanje akcije.

Ispada da je od arhitekture puno važniji grad, koji se pojavljuje kao zbirka razglednica, kao kolekcija onih monumental-

Promocija u
Karlovcu,
13. 5. 1999.

A. Rossi,
promocija u
Muzeju grada
Zagreba

Patrizia Montini
Zimolo (lijevo) i
Iva Grgić

nih građevina koje se utiskuju u sjećanje i na kraju ga bolje predstavljaju od svih ostalih mogućih opisa. U jednom trenutku u kojem se arhitektura činila nesposobnom uspostaviti vezu s poviješću mjesta ili se uskladiti sa svojim glavnim čimbenicima, čovjekom i gradom, mjereći se sama sa sobom uime umišljene slobode izražavanja, odriješena obveza i prinuda, Aldo napominje da u bilo kojem području sloboda može postojati samo u kontekstu spoznaje i znanja te cilja na što je moguće anonimniju arhitekturu. I priča da bi volio zaboraviti arhitekturu. Između njegova prvog istraživanja ponovne uspostave discipline i finalnog rezultata njenog raspršivanja i zaborava nalazi se stupanj srodnosti puno tješnji nego što bi se moglo pretpostaviti.

Ivan Mucko:

Rossijeva knjiga ima nekoliko važnih poruka koje su i danas zanimljive. 1966. kada je prvi put objavljena, *Arhitektura grada* je označila početak nečega novog u teoriji arhitekture i urbanizma. Ta je novost prije svega obilježena potpunim odmakom od teza dotada neupitnoga modernog pokreta. Koncept avangarde, koji dominira u umjetnosti prve polovine 20. stoljeća, u razdoblju šezdesetih godina je iscrpljen. Vizija "boljeg svijeta", koja je dotada dominirala arhitekturom, posustaje suočena s često katastrofalnim rezultatima koje u stvarnosti postižu teoretski ispravni koncepti moderne. U tom je svjetlu razumljiva i Rossijeva fascinacija gradom kao najvišim dometom arhitekture. Grad se u ovom djelu ne promatra kao prometni, tehnički i sanitarni problem, već prvenstveno kao golemi predmet u kojem je pohranjena kolektivna memorija. Jedno od poglavlja knjige bavi se upravo kritikom naivnog funkcionalizma, pokazujući da su odnosi koji se uspostavljaju između arhitekture i grada daleko složeniji od odnosa koji se mogu objasniti jednostavnim algebarskim jednadžbama. Rossijevu postularanje grada kao temeljnoga fizičkog okvira svake kulture ima važno mjesto u sagledavanju pozicije u kojoj se naša arhitektura danas našla. Hrvatski gradovi su danas u posebno delikatnoj situaciji. Gradski prostori su postali metom nezasićenih zahtjeva novog poduzetništva koje po definiciji ne priznaje nikakve druge kriterije osim kriterija profita. Jedino sredstvo obrane javnog interesa: urbanističko planiranje, pedeset je godina izgrađivalo koncept proizvodnje likovne igre "volumena u prostoru" kao osnovni model planiranja. Nemajući nikakvih iskustava s drugačijim pristupima gradu, mnogi arhitekti i urba-

nisti danas traže izlaz u jednostavnim estetskim zahtevima. Fetišiziranje zastarjelih uvoznih "visokotehnoških" obrazaca koristi se kao nadomjestak stvarnoga arhitektonskog angažmana. Drugu stranu medalje otkrivaju nam nove "stilske" građevine novopečene hrvatske elite. U tom kontekstu ova knjiga postaje dragocjena za sve one koji se arhitekturom žele baviti na jedan drugi način. Na samom početku knjige Rossi definira arhitekturu kao opći i nezaobilazni fenomen kojim se izgrađena stvarnost oblikuje prema estetskim kriterijima. Arhitektura nastaje zajedno s civilizacijom te je njezin neodvojiv dio.

Krešimir Rogina:

"Kraj stoljeća je pronašao svoga poetu", ustvrdio je Vincent Scully 1985. u jeku najveće slave koju je arhitekt Aldo Rossi uživao u svijetu. "Najbolji slikar-arhitekt ovoga stoljeća nakon Le Corbusiera", glasi jedan drugi citat. Pozornica života u teatru svijeta bila je njegovom konstantnom preokupacijom. Opisivala su ih mjesta obavijena tipično talijanskom metafizičkom melankolijom i vrijeme dimenzionirano vječnošću i prolaznošću. Posebni dar iluzije činio ga je slikarom, no ono što nam je arhitekt Rossi pružio jest najmanje trojako, za našu generaciju neizmjereno značajno:

1. Otapanje graničja među disciplinama urbanizam, arhitektura, slikarstvo, dizajn...
2. Nepristajanje na distinkciju velikih i malih zadataka - od berlinskih gradskih blokova sve do čajnika...
3. Isticanje važnosti teorije koja se katkada doimala nekompatibilnom njegovim vernakularno-klasicističkim građevinama. Oblikovanje okolnosti je možda najbolja definicija Rossijeve kontroverzne arhitekture, čija je poveznica bio imanentno koherentni jezik koji "ne izmišlja već pamti", kako je to sâm volio naglašavati. Rossi je bio vjerojatno najveća postmodernistička planetarna zvijezda koja se konstantno i intenzivno opirala toj klasiifikaciji. Ne bez razloga, jer mijenjati tok arhitektonske misli 20. stoljeća ne podrazumijeva nužno i pripadnost pokretu. Razumijevati Rossijevu arhitekturu podrazumijeva i shvaćanje njegovih spisa i crteža. Osvrnimo se, primjerice, na njegov koncept specifičnoga, određenog mjesta - *locusa*. *Locus* je komponenta individualnoga artefakta koji nije određen samo prostorom, već i vremenom - topografijom oblika, ali i nadovezivanjem suvremenih na prošla zbiljanja. Za Rossija je grad teatar ljudskih događaja, ne samo kao puka reprezentacija, već kao surova stvarnost. *Locus* ne samo da udomljuje

zbivanja, već se izražava i kao njihov tvoritelj. Rossi je uobičavao tu kakvoću nejednoznačja arhitektonike, oživotvorenu kroz dinamiku promjena i funkcionalnih preobražaja slikovito prezentirati na primjeru našega Splita: "Grad Split, koji je rastao unutar zidina Dioklecijanove palače, pridao je nove uporabnosti i nova značenja nepromjenjivim oblicima. To je simbolika značenja arhitekture grada gdje najšira prilagodljivost umnoženih funkcija korespondira s jednom krajnje određenom formom". Nekoliko je događaja Rossijeva poveznica s hrvatskim kulturnim prostorom. Šezdesetih se godina tu zbila automobilska nesreća, ne tako tragična kao ona u kojoj je 1997. izgubio život. Priča govori da se za vrijeme boravka u bolnici u Slavonskome Brodu dogodilo arhitektovo veliko prosvjetljenje. Dioklecijanova palača je nesumnjivo bila njegovom velikom i trajnom opsesijom. U vrijeme znamenitog prevratničkog Venecijanskog bijenala 1980. njegov se *Teatro del mondo* otputio iz Venecije do Dubrovnika, zastavši u Poreču, Rovinju, Osoru, Zadru i Ninu. I sada *hommage* uz izložbu i knjigu *Arhitektura grada* - nakon nekoliko talijanskih, španjolskog, njemačkog, portugalskog, američkog i inih izdanja pred nama je napokon i hrvatsko.

**Aldo Rossi
homage**

The Bibliotheque Psefizma, under the patronage of the Italian Cultural Institute and in collaboration with the Zagreb City Museum, organized the exhibition, lectures and presentation of the book, under a single title ALDO ROSSI - ARCHITECTURE OF THE CITY. In the Zagreb City Museum, the exhibition of the original scenographic and theatrical works was opened on May 4. In the Karlovac City Museum, the first Croatian translation of the celebrated Rossi's book ARCHITECTURE OF THE CITY was presented. The book was presented in Zagreb on May 25, and on that occasion Patrizia Montini Zimolo, Rossi's associate, gave a lecture entitled "Architecture between invention and memory".